

Навчальна програма
«ЕТИКА. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти»
до модельної навчальної програми «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори
Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.) «Рекомендовано Міністерством освіти і науки України» (наказ
Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795).

Зміст навчальної програми забезпечують підручники:

- 1) О. Пометун, А. Мельник. Етика: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Давидюк Л., Мельник А. – К.: Освіта, 2022. – 117с.**
- 2) О. Пометун, А. Мельник. Етика: підруч. для 6 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Давидюк Л., Мельник А. – К.: Освіта, 2023. – 143с.**

Навчальна програма затверджена на засіданні педагогічної ради Рівненського ліцею №23 Рівненської міської ради, протокол № 1 від 30 серпня 2022 року

Модельна навчальна програма:

<https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/Navchalni.prohramy/2021/14.07/Model.navch.prohr.5-9.klas.NUSH-poetar.z.2022/Etyka.i.kursy.moral.spryam/Etyka.5-6-kl.Pometun.ta.in.14.07.pdf>

Підручник:

https://files.pidruchnyk.com.ua/uploads/book/5_etyka_davyduk_2022.pdf

<https://pidruchnyk.com.ua/2635-etyka-6-klas-davydiuk.html>

Оцінювання навчальних досягнень учнів:

https://osvita.ua/doc/files/news/861/86195/OCINYuVANNYa_OST818.pdf

Типова освітня програма для 5 – 9 класів закладів загальної середньої освіти:

<https://mon.gov.ua/storage/app/uploads/public/602/fd3/0bc/602fd30bccb01131290234.pdf>

Етика. 5 КЛАС

0, 5 год на тиждень, 17 год на рік:

- 1. Вступ 1 год.**
- 2. Унікальність і неповторність людини 3 год.**
- 3. Спілкування у житті людини . 5 год.**
- 4. Світ людських емоцій та почуттів. 3 год.**
- 5. Життєвий поступ людини. 4 год.**
- 6. Резервні уроки – 1 год.**

Етика. 6 КЛАС

0, 5 год на тиждень, 17 год на рік

- 1. Вступ. 1 год.**
- 2. МОРАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ. 2 год.**
- 3. СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ. 5 год.**
- 4. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН. 6 год.**
- 5. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ. 3 год.**

Навчальна програма «ЕТИКА. 5-6 класи» розроблена на основі Модельної навчальної програми «Етика. 5-6 класи» для закладів загальної середньої освіти (автори Пометун О.І., Ремех Т.О., Кришмарел В.Ю.) (наказ Міністерства освіти і науки України від 12.07.2021 №795). До підручника О. Пометун, Ю. Мельник. Етика: підруч. для 5 кл. загальноосвіт. навч. закл. / Давидюк Л., Мельник А. – К.: Освіта, 2022. – 117с.

Укладач: Марчук О.Я., учитель історії Рівненської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №23 Рівненської міської ради.

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА

Мета, завдання, принципи побудови

Пропонована модельна навчальна програма – це комплексний освітній документ, який у 5–6 класах реалізовує наступність між початковою і базовою середньою освітою у вигляді предмета «Етика» й закладає основу для подальшого інтегрування предметів соціальної та здоров'язбережувальної галузі Державного стандарту базової середньої освіти.

Етика як шкільний предмет у 5–6 класах сприяє усвідомленню учнем/ученицею важливих аспектів людських взаємовідносин у родині, найближчому оточенні, колективі, спільноті, у різних ситуаціях реального життя, дає можливість зрозуміти суть і природу духовних цінностей, їх роль у здійсненні кожною людиною морального вибору, розв'язанні життєвих проблем.

Як людина і громадянин учень/учениця постійно зіштовхуються зі складними етичними питаннями, на які немає простих відповідей. Вже в молодшому підлітковому віці діти починають розуміти недосконалість світу й самих себе, вчать оцінювати себе та інших із позицій моралі, міркують над поняттями добра і зла, справедливості й гідності. Знайомство учнів на уроках етики з різними поглядами на життя, різними життєвими позиціями створює для них можливість формування власної філософії життя, життєвої позиції для самореалізації сьогодні та планування майбутнього.

Метою навчання «Етики» як складника соціальної та здоров'язбережувальної освітньої галузі є розвиток добродесної, відповідальної та виваженої поведінки, що відповідає моральним цінностям і орієнтирам особистості, формування в учня/учениці навичок гармонійної соціальної і міжособистісної взаємодії та спілкування, морального ставлення до інших.

Завдання навчального предмета реалізують вимоги до обов'язкових результатів навчання соціальної та здоров'язбережувальної галузі, зазначені у додатку 16 Державного стандарту базової середньої освіти, які передбачають, що учень/учениця здатні застосовувати знання про людину, її здоров'я, взаємини з іншими та добробут, відповідально ставитись до власної поведінки у спілкуванні з оточуючими, турбуватись про безпеку в комунікації, уникати факторів ризику для власного і суспільного життя, добробуту;

- будувати гармонійні взаємини з оточуючими на основі моральних цінностей, проявляти дружність, ввічливість, повагу та чуйність, толерантність та милосердя в поведінці та стосунках;

- приймати обґрунтовані рішення для налагодження стосунків з іншими і добробуту, аргументувати власний ціннісний вибір щодо взаємин з оточенням і вчинків у різних життєвих ситуаціях;

- аналізувати й оцінювати себе, власну поведінку і поведінку та вчинки інших людей, визначаючи альтернативи та прогнозуючи наслідки, на основі критеріїв моралі та безпеки, контролювати та регулювати свої почуття та емоції.

Компетентнісний потенціал освітньої галузі, визначений у додатку 15 Державного стандарту базової середньої освіти, реалізовуватиметься через розвиток ключових компетентностей, сформованих умінь, ставлень, базових знань. У результаті опанування «Етики» учні мають засвоїти основні категорії та поняття предмета, що становлять логічну частину базових знань освітньої галузі.

Кількість годин відповідає рекомендованому навчальному часу, визначеному Типовою освітньою програмою, затвердженою наказом Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 № 235 «Про затвердження типової освітньої програми для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти».

Пріоритети змісту і структура програми

Програмою передбачено вивчення предмета в адаптаційному циклі базової середньої освіти (5–6 класи). Основною ідеєю концепції побудови програми є поступальний рух дитини від особистісного виміру внутрішнього світу до гармонійної взаємодії з іншими і взаємин у спільноті та суспільстві в цілому.

У п'ятому класі починається розгляд важливих етичних категорій: особистість, мораль, гідність, честь тощо. Основну увагу зосереджено на зовнішніх проявах людської культури, як-от вихованість, правила спілкування, керування емоціями тощо.

У шостому класі продовжується і поглиблюється опрацювання учнями основних понять етики, що створюють цілісну картину людського буття в його моральному вимірі. Ця частина предмета спрямована більшою мірою на формування внутрішнього світу учнів, їхньої глибинної духовної культури, усвідомлення національних та загальнолюдських цінностей.

Логіка навчального матеріалу структурована таким чином, щоб зберегти наступність і послідовність вивчення тем від 5 до 6 класу, врахувати міжпредметні (з іншими предметами та курсами соціальної та здоров'язбережувальної галузі) та міжгалузеві зв'язки (з громадянською та історичною, мовно-літературною освітніми галузями). Наступність у навчанні «Етики» зберігається також у вимогах програми до очікуваних результатів навчання.

Зміст предмета структурований за такими розділами:

5 клас

Вступ

Розділ 1. УНІКАЛЬНІСТЬ І НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ

Розділ 2. СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ

Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ

Розділ 4. ЖИТТЄВИЙ ПОСТУП ЛЮДИНИ

6 клас

Вступ

Розділ 1. МОРАЛЬНЕ ПІДґРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ

Розділ 2. ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА

Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН

Розділ 4. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ

У межах кожного розділу програми дотримано таку логіку:

- рух від більш загальних до конкретних понять;
- системне просування учнів в опануванні невеликої кількості теоретичних знань і підвищенні рівня сформованості наскрізних умінь та ключових компетентностей.

Програма містить результативні, змістові та процесуальні складники, які структуровано за відповідними рубриками/колонками основної частини: *«Очікувані результати навчання»*, *«Пропонований зміст навчального предмета»*, *«Види навчальної діяльності»*.

Очікувані результати навчання зорієнтовані на формування відповідних компетентностей і наскрізних умінь учнів відповідно до Державного стандарту в логічному поєднанні знаннєвого, смислового й діяльнісного компонентів.

Зміст навчального предмета розподілений на 8 розділів, що містять перелік сюжетів, опанування яких дозволить досягти очікуваних результатів. Учителі, орієнтуючись на вимоги щодо очікуваних результатів, мають змогу самостійно

визначати назву теми, кількість годин і перелік питань до кожного уроку, залежно від умов організації освітнього процесу, пізнавальних можливостей окремих учнів, класу та індивідуального підходу до викладання.

У межах загальної річної кількості годин учитель може самостійно визначати і час для роботи над кожним розділом програми, не порушуючи повноти завдань, визначених як результати і зміст навчання.

Спільними для 5 та 6 класів є основні **види навчальної діяльності учнів**. Адже постійне залучення учнів у активну різноманітну діяльність може забезпечити реальне досягнення планованих у програмі результатів. Учитель, організуючи освітній процес, може диференціювати/ускладнювати кожний із запропонованих видів діяльності, зменшуючи допомогу учням аж до їхньої повної самостійності, та ускладнюючи завдання шляхом висування вимог оперувати більшим обсягом інформації чи складнішими способами діяльності.

З урахуванням теми уроку в освітній процес доцільно включати такі види діяльності учнів:

- *пошукові завдання*: пошук учнями інформації в різних джерелах (підручнику, довідниках, інтернет-джерелах тощо), систематизація, оцінювання якості та достовірності інформації;
- *творчі завдання*: створення, синтез, розв'язання проблем і ситуацій на основі набутих знань і вмінь, оцінка прикладів власної поведінки та поведінки інших людей відповідно до моральних вимог і правил, моделювання ситуацій та діалогів морально-етичного змісту та визначення шляхів їх розв'язання; рольові та інші ігри на застосування набутих знань і вмінь;
- *відкриті та спірні запитання*, що виносяться на обговорення та дискусії: стимулювання висловлення учнями власних суджень щодо певних вчинків, поведінкових моделей, добір аргументів для захисту власної позиції, участь в обговоренні з дотриманням правил дискутування, діалоги з переконанням інших;
- *індивідуальні/групові проекти*: планування власної діяльності на певний проміжок часу, планування співпраці з іншими у проекті, дослідницька діяльність, співпраця з реалізації проекту та досягнення результатів, презентація результатів проекту.

Водночас запропоновані програмою зміст предмета та види навчальної діяльності жодним чином не обмежують автономію і творчість учителя, оскільки виступають своєрідним орієнтиром та можливим варіантом навчання учнів «Етики». Програмові положення лише застерігають від одноманітності в організації діяльності учнів, небажаної монологічності й однотипності їхньої діяльності.

Уроки етики можуть бути схожі на дослідницьку лабораторію, дискусійний клуб, де кожний учень має змогу індивідуально чи в групі дослідити ті чи інші проблеми, висловитися, поміркувати вголос, поділитися враженнями та власним досвідом. Варто якнайширше залучати життєвий досвід учнів, спонукаючи їх до активного спілкування з

родиною та оточенням. Один-два уроки з предмета у навчальному році можна проводити як родинні/шкільні свята, де діти не просто демонструють власні досягнення в царині етики, а спілкуються зі своїми батьками/представниками родини та представниками сімей однокласників, учителями, запрошеними особами. Це відкриває перспективу позаурочної діяльності учнів, наприклад, у реалізації групових проєктів.

Розподіл навчального матеріалу між розділами програми є орієнтовним. Учитель може вносити власні корективи щодо цього в межах предмета.

Шляхи реалізації програми та особливості організації освітнього процесу з предмета

- Уявлення про цінності, що засвоюють учні, не ґрунтується лише на авторитеті вчителя чи автора підручника. Учителеві не слід вчити учнів брати на віру певний погляд на життя – варто допомогти їм самостійно знайти основи для розбудови щасливого і повноцінного життя. Етичні категорії і поняття мають обговорюватись на найбільш зрозумілих і близьких учням етичних прикладах українських реалій, ситуаціях життя найближчого оточення, зокрема, пропонованих у підручнику. Зміст предмета орієнтований на формування в учнів національних та загальнолюдських цінностей.

У навчанні предмета особливого значення слід надавати розвитку вмінь учня/учениці робити моральний вибір, формулювати, пояснювати й обґрунтовувати власну позицію і поведінку та позицію інших людей. Тому всі важливі питання і поняття «Етики» обов'язково мають обговорюватися у процесі вільної і відкритої інтерактивної комунікації за участі всіх учнів класу, які мають можливість порівнювати свою точку зору як з думкою учителя, так і однокласників.

Отже, *особливостями організації освітнього процесу з «Етики» є:*

- послідовне відпрацювання на уроках навичок учнів розв'язувати ситуації спілкування і взаємодії, моделюючи продуктивну етичну поведінку, стимулювання учнів використовувати набуті навички у житті;
- системне застосування технологій інтерактивного навчання, розвитку критичного мислення, проєктної діяльності;
- створення позитивної атмосфери навчання та ефективного освітнього середовища.

Учителям етики, адміністрації закладу варто звернути увагу на те, що освітній заклад здійснює процес спрямованої соціалізації учня/учениці, тому певною мірою відповідає за їхній моральний і соціальний розвиток. Навчання учнів буде більш успішним за умови панування в освітньому закладі демократичної атмосфери та правил поведінки, стосунків учасників освітнього процесу, побудованих на етичних началах, рівноправних партнерських відносинах і взаємоповазі.

ОСНОВНА ЧАСТИНА

5 КЛАС

Очікувані результати навчання	Пропонований зміст навчального предмета	Види навчальної діяльності учнів
Вступ (1 год.)		
<p><i>Пояснює</i>, що таке мораль та етика, яку роль вони відіграють у житті та стосунках людей</p> <p><i>Формулює</i> золоте правило моралі, ілюструє його прикладами із власного життя та життя оточення</p> <p><i>Пояснює</i>, що таке моральні цінності та як вони впливають на взаємини та спілкування людей</p> <p><i>Розповідає</i> про важливість самопізнання та самооцінки</p>	<p>Мораль. Етика. Моральні цінності суспільства – життєві орієнтири людини. Моральні взаємини й спілкування людей. Золоте правило моралі. Моральне зростання людини: чому важливо пізнавати та оцінювати себе.</p>	<p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «мораль», «етика», створення хмар слів до понять «моральні цінності», «золоте правило моралі»</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Що є життєвими орієнтирами людини; Як можна пізнавати себе; Чому важливо оцінювати себе</p>
Розділ 1. УНІКАЛЬНІСТЬ І НЕПОВТОРНІСТЬ ЛЮДИНИ (3 год.)		
<p><i>Обґрунтовує</i> унікальність та неповторність кожної людини</p> <p><i>Визначає</i> відмінності між людьми як ціннісну ознаку індивідуальності</p> <p><i>Розповідає</i> про формування особистості та людські чесноти</p> <p><i>Пояснює</i>, що таке індивідуальні відмінності людини, та виявляє повагу до них</p> <p><i>Висвітлює</i> сутність гідності та <i>наводить приклади</i> її проявів</p> <p><i>Бере участь</i> у груповій роботі, враховуючи</p>	<p>Індивідуальність людини. Формування особистості. Цінність людського життя. Гідність людини.</p> <p>Людські чесноти.</p> <p>Роль світогляду в становленні особистості. Потреби, бажання, інтереси людини.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> у чому проявляється неповторність кожної людини, що є найвищими цінностями сучасного світу, що таке світогляд</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «індивідуальність», «унікальність», «особистість», «гідність», «чеснота», «світогляд», «потреба» у різних джерелах, складання речень, створення хмар слів до понять «неповторність людини», «становлення особистості», «інтереси людини»; складання ребусів, емоджі, кросвордів із</p>

<p>індивідуальні особливості та потреби</p> <p><i>Характеризує</i> роль світогляду у житті людини</p> <p><i>Визначає</i> свої потреби, бажання, інтереси та цілі</p> <p>Детально <i>описує</i> та <i>аналізує</i> в цілому себе та інших осіб за різними ознаками (інтереси, світогляд тощо)</p>		<p>основними поняттями тем розділу</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> інтерв'ювання батьків / представників родини, однокласників: Які мої/твої індивідуальні риси? Які інтереси посідають важливе місце в житті; есе з аргументацією (орієнтовні теми): «Я – особливий/особлива, тому що...», «Я – особистість, тому що...»; інші усні/письмові есе-аргументації; створення педагогічних рефлексивних малюнків «Мій портрет», «Мої зацікавлення» тощо</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Як я розумію унікальність та неповторність кожної людини; Чому життя і гідність людини є найвищою цінністю в сучасному світі; Чи значить: інший – гірший; Як я можу проявляти своє ставлення до людей з особливими потребами</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Людська різноманітність – ресурс суспільства; Відмінності між потребами та бажаннями; Як я можу реалізувати свої інтереси</p>
<p>Розділ 2. СПІЛКУВАННЯ У ЖИТТІ ЛЮДИНИ (5 год.).</p>		
<p><i>Пояснює</i>, що таке спілкування, та як воно впливає на здоров'я, безпеку і добробут</p> <p><i>Розповідає</i> про сутність вербального та невербального спілкування.</p>	<p>Спілкування та його роль у житті людини. Вплив спілкування на здоров'я, безпеку і добробут.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> значення спілкування у житті людини, сучасні засоби спілкування</p> <p><i>Пошукові завдання:</i></p>

<p><i>Застосовує</i> вербальні та невербальні засоби спілкування для конструктивної комунікації</p> <p>Детально <i>описує</i> особливості спілкування в групі та <i>аналізує</i> прояви доброзичливості, щирості та поваги у спілкуванні</p> <p><i>Наводить приклади</i> чемної поведінки у спілкуванні</p> <p><i>Пояснює</i> значення етикету для спілкування</p> <p><i>Виконує</i> різні ролі у груповій роботі</p> <p><i>Визначає</i> показники безпечного та відповідального спілкування, <i>наводить приклади</i></p> <p><i>Встановлює</i> нові контакти та ефективно співпрацює для досягнення результату, використовує різні засоби зв'язку</p> <p><i>Прогнозує</i> ризики комунікації у віртуальному середовищі</p> <p><i>Описує</i> прояви агресії у спілкуванні</p> <p><i>Протидіє</i> проявам тиску, агресії, маніпуляції й неповаги щодо себе та інших осіб</p> <p><i>Виокремлює</i> інформацію та обговорює ситуації булінгу, зокрема кібербулінгу</p>	<p>Вербальне та невербальне спілкування. Конструктивна комунікація.</p> <p>Спілкування в групі. Доброзичливість, щирість, повага у спілкуванні. Ввічливість та чемність. Етикет.</p> <p>Безпечне та відповідальне спілкування. Особливості та ризики віртуального спілкування.</p> <p>Агресивність у спілкуванні: тиск, маніпуляції та неповага. Наслідки та протистояння.</p> <p>Булінг та кібербулінг: прояви, запобігання та протидія.</p>	<p>з'ясування значення понять «комунікація», «спілкування», «вербальне спілкування», «невербальне спілкування», «етикет», «булінг» в різних джерелах, створення кластерів, асоціативних кущів та хмар слів до понять «віртуальне спілкування», «порозуміння», «кібербулінг»</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> складання і розігрування діалогів із досягнення різних цілей з використанням вербального та невербального спілкування; зображення (малюнком, пантомімою) безпечного/небезпечного спілкування; розігрування ситуацій протидії агресії та булінгу; складання пам'яток (індивідуально, у парах/групах): безпечного віртуального спілкування; протидії булінгу та кібербулінгу</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому життя людини неможливе без спілкування; Які функції спілкування; У чому значення етикету у спілкуванні; Як протистояти агресії та маніпуляціям у спілкуванні; Що я можу зробити для запобігання булінгу</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Протистояння агресії у спілкуванні; Чемність у спілкуванні: кроки реалізації; Як зробити віртуальне спілкування безпечним;</p>
---	--	---

		Етичні правила спілкування у віртуальному просторі; Булінг – сьогодні це не модно
Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ЕМОЦІЙ ТА ПОЧУТТІВ (3 год.).		
<p><i>Розповідає, що таке емоції та почуття, якими вони бувають</i></p> <p><i>Визначає та описує власні почуття та емоції в різних ситуаціях життя</i></p> <p><i>Наводить приклади вираження емоції та описує реакцію на них</i></p> <p><i>Описує сутність емпатії</i></p> <p><i>Пояснює почуття інших осіб і обґрунтовує їхнє право на вираження своїх почуттів</i></p> <p><i>Зважає на емоції та почуття інших осіб у своїй поведінці</i></p> <p><i>Пояснює, як емоції пов'язані з вчинками та як зрозуміти інших у тій чи іншій ситуації</i></p> <p><i>Називає позитивні та негативні емоції</i></p> <p><i>Визначає прояви негативних та позитивних емоцій і застосовує способи їх опанування та реакції на них</i></p> <p><i>Демонструє прості навички керування емоціями та прояви емпатії</i></p>	<p>Емоції та почуття, їхнє значення в житті людини. Сила почуттів. Як виражати власні емоції та почуття. Емпатія. Як зважати на почуття та емоції інших людей.</p> <p>Місце позитивних і негативних емоцій у житті людини. Керування власними емоціями.</p> <p>Зв'язок почуттів і вчинків. Почуття любові до Батьківщини, мови, культури, відповідальності за свою країну.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> розповідь про емоції і почуття в житті людини та способи їх прояву, про власні емоції та почуття в різних ситуаціях</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «емоція», «почуття», «емпатія» у різних джерелах, складання речень, створення кластерів, асоціативних куштів, хмар слів до понять «сила почуттів», «негативні емоції», «емпатія», «почуття людини»; складання ребусів, емоджі, кросвордів із основними поняттями, словами тем розділу</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> складання власної шкали емоцій (перелічити не менше 10 станів) – від найнеприємніших до найприємніших; вимірювання «температури» емоцій класу; проведення ігор «Вгадай емоцію», «Покажи емоцію», «Малюємо емоції»; опис емоційних станів героїв у творах живопису/літератури, зокрема українських; інтерв'ювання: Як ти керуєш власними емоціями?</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i></p>

		<p>Чому емоції та почуття вкрай важливі в житті людини; Як чинити, коли тобою заволоділи негативні емоції; Навіщо людині почуття; У чому цінність емпатії; Як проявляти емпатію; Які є прояви любові до Батьківщини</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> розроблення рекомендацій щодо поведінки, яка виражає мої власні негативні/позитивні почуття щодо когось; карта емоцій; уявна подорож в країну емоцій</p>
--	--	---

Розділ 4. ЖИТТЄВИЙ ПОСТУП ЛЮДИНИ (4 год.)

<p><i>Описує</i> особистісний розвиток людини</p> <p><i>Пояснює</i> роль навчання в житті людини</p> <p><i>Розповідає</i> про власні інтереси та хобі, ділиться досягненнями з однолітками, ініціює обмін досвідом діяльності</p> <p><i>Визначає</i> прагнення і потреби у сфері власного особистісного розвитку та навчання</p> <p><i>Виявляє</i> зацікавлення до тривалої систематичної діяльності (хобі, спорт, мистецтво, навчання тощо) та наполегливість у досягненні мети</p> <p><i>Пояснює</i>, що значить бути самостійною,</p>	<p>Особистісний розвиток людини. Роль навчання у житті людини. Інтереси та хобі. Заняття спортом і Мистецтвом.</p> <p>Становлення і дорослішання людини: самостійність, наполегливість і цілеспрямованість.</p> <p>Життєві цілі, плани та перспективи. Ухвалення рішень. Плани щодо досягнення людиною життєвих цілей у власній родині, спільноті та країні.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> значення особистого розвитку людини, потреби та цілі людини загалом та власні, шляхи їх досягнення, хобі та інтереси, заняття спортом та мистецтвом</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «інтереси», «хобі», «становлення людини», «цілеспрямованість» у різних джерелах, складання речень, створення хмар слів, асоціативних кущів, кластерів до понять «навчання», «досвід», «дорослий»; складання ребусів, емоджі, кросвордів з основними поняттями тем розділу</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i></p>
--	---	---

<p>наполегливою та цілеспрямованою людиною, <i>наводить приклади</i></p> <p><i>Визначає</i> цілі власної діяльності та стратегії їх досягнення</p> <p><i>Обґрунтовує</i> перспективність своєї діяльності для успішного майбутнього та <i>аргументує</i> необхідність наполегливості</p> <p>Самостійно <i>створює</i> та <i>реалізовує</i> короткострокові плани щодо досягнення успіху, зокрема в навчанні, спорті, побуті</p> <p><i>Пояснює</i> вибір власних альтернатив і рішень з огляду на вплив зовнішніх чинників</p> <p><i>Аналізує</i> власний навчальний розвиток, вказуючи на причини успіхів та невдач</p> <p><i>Оцінює</i> користь обміну досвідом та взаємонавчання; <i>пояснює</i> значення освіти в житті людини</p> <p><i>Планує</i> і <i>моделює</i> кроки задоволення власних потреб з урахуванням можливостей своїх та інших осіб</p>	<p>Успіхи і невдачі як складники особистісного розвитку людини.</p> <p>Значення досвіду в житті людини. Взаємонавчання та обмін досвідом.</p>	<p>інтерв'ювання батьків/представників родини, однокласників: які ваші особисті інтереси та хобі? Як вони впливають на ваше життя? Як долати невдачі?;</p> <p>твір-роздум/усний виступ з аргументацією (орієнтовні теми): «Мої життєві цілі – це...», «Успіх/невдача для мене...»;</p> <p>мої плани на завтра, тиждень, місяць, рік (планування власної короткотермінової та довготермінової діяльності)</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому навчання – невід'ємна частина життя людини; Які складники життєвого успіху; У чому роль невдач у житті людини; Що означає бути дорослою людиною</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> створення карти-плану для досягнення певної власної життєвої цілі; створення виставки-презентації «Моє хобі»; «Мої життєві плани та майбутнє України»; «Я запрошую вас спробувати» (ділова гра з елементами навчання)</p>
<p>Резерв</p>		

6 КЛАС

ВСТУП (1 год.)		
<p><i>Пригадує, що таке цінності, мораль, етика</i></p> <p><i>Наводить приклади моральних відносин у суспільстві</i></p> <p><i>Пояснює сутність моральних цінностей</i></p>	<p>Моральність – основа поведінки людини. Моральні відносини в суспільстві. Як будувати взаємини на основі моральних цінностей.</p>	<p><i>Пошукові завдання:</i> створення хмар, асоціативних кущів до понять «моральні відносини», «золоте правило моралі»</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> У чому цінність моральних взаємин у суспільстві; Чому взаємини мають будуватися на основі моральних цінностей</p>
Розділ 1. МОРАЛЬНЕ ПІДГРУНТЯ ЛЮДСЬКИХ СТОСУНКІВ (2 год.)		
<p><i>Пояснює, що таке гуманізм</i></p> <p><i>Розрізняє вчинок як добрий чи злий</i></p> <p><i>Висвітлює сутність справедливості та її значення для здійснення морального вибору</i></p> <p><i>Детально описує та характеризує відповідальність та почуття обов'язку як моральні чесноти</i></p> <p><i>Описує честь як моральну рису, аналізує її особисті та колективні прояви</i></p> <p><i>Тлумачить основні поняття теми</i></p>	<p>Добро і зло. Людність. Справедливість та моральний вибір. Відповідальність як моральна риса.</p> <p>Почуття обов'язку. Громадянський обов'язок. Особиста честь та честь групи/колективу.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> як розрізняти добрі та злі вчинки, у чому сутність справедливості, приклади відповідального вибору, обов'язок як моральне почуття, значення честі</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «гуманізм», «справедливість», «відповідальність», «обов'язок» «честь», «гідність», створення хмар слів, кластерів до понять «моральний вибір», «громадянський обов'язок», «честь колективу»</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, в парах/групах):</i> придумати оповідь про моральний вибір/розрізнення добра і зла; скласти перелік моральних обов'язків людини; зобразити символічно честь власну/колективу</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i></p>

		<p>Як берегти власну честь та честь колективу; Яка вона – відповідальна людина; Що таке громадянський обов'язок</p>
Розділ 2. ВЗАЄМОДІЯ ТА СПІВПРАЦЯ В ЖИТТІ ЛЮДИНИ І СУСПІЛЬСТВА (4 год.)		
<p><i>Розрізняє</i> складники особистого простору (інтимний, соціальний, публічний), поважає свій і чужий особистий простір під час спілкування</p> <p><i>Дотримується</i> вимог щодо порушення особистого простору інших осіб</p> <p><i>Виявляє</i> порушення права на особистий простір та протидіє цьому</p> <p><i>Визначає</i> способи власної співучасті в житті класу / закладу освіти / родини / місцевої спільноти</p> <p><i>Пояснює</i>, що таке толерантність, називає її прояви у власному житті та житті суспільства</p> <p><i>Розрізняє</i> нетерпимість та утиски, називає кроки протистояння їм</p> <p><i>Описує</i> значення порозуміння та взаємопідтримки</p> <p><i>Наводить приклади</i> жертвних учинків</p> <p><i>Тлумачить</i> поняття теми</p>	<p>Інтимний, соціальний, публічний простір людини. Повага до особистого простору. Протидія порушенням особистого простору.</p> <p>Взаємодія та співпраця в житті людини і суспільства: прояви та види. Співпраця заради національних інтересів.</p> <p>Толерантність. Взаємодія людей з відмінними ідеями та цінностями. Нетерпимість і утиски, їх наслідки. Протидія утискам за певною ознакою.</p> <p>Приязнь. Порозуміння між людьми. Підтримка у взаєминах: повага, допомога, щирість. Жертовність.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> значення спільної діяльності (кооперації) людей для них і суспільства, прояви поваги до особистого простору людини, важливість взаємопорозуміння</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «співпраця», «кооперація», «толерантність», «жертовність», створення хмар слів, кластерів до понять «повага», «нетерпимість», «утиски», «взаємопідтримка»</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> складання схем взаємин людей у суспільстві; складання Кодексу толерантної поведінки; схематичне/символічне зображення порозуміння</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чи є спільна діяльність людей запорукою успіху? Чому; Як протидіяти утискам за певною ознакою; Як проявляти повагу до людей; У чому цінність взаємодії з людьми з відмінними ідеями та цінностями</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i></p>

		<p>Як досягти успіху у спільній діяльності; Разом – ми сила у своїй країні; Проявляти толерантність – легко; Протидія утискам: мої кроки</p>
Розділ 3. СВІТ ЛЮДСЬКИХ ВЗАЄМИН (бгод.)		
<p><i>Пояснює</i> вплив вчинків окремої людини на її найближче оточення, місцеву громаду, Україну та світ</p> <p><i>Називає</i> способи впливу на поведінку людей, <i>ілюструє</i> прикладами</p> <p><i>Розрізняє</i> ситуації, коли силу переконання використали з позитивними чи негативними намірами</p> <p><i>Обґрунтовує</i> необхідність власної відповідальності за поведінку в побуті та громадських місцях</p> <p><i>Демонструє</i> модель безпечної поведінки згідно з інструкціями та правилами в соціальному і природному середовищі</p> <p><i>Діє</i> за алгоритмом у небезпечних ситуаціях, використовуючи інформацію, що міститься в тексті інструкції</p> <p><i>Описує</i> способи взаємодії з найближчим оточенням</p> <p><i>Пояснює</i> значення взаємоповаги, підтримки та дотримання обов'язків у родинній</p>	<p>Людина в соціумі: найближче оточення, шкільна спільнота, місцева громада, Україна і світ.</p> <p>Способи впливу на поведінку людини (авторитет, переконання, примус). Переконання з позитивними чи негативними намірами. Протидія негативним та небезпечним впливам.</p> <p>Відповідальна і безпечна поведінка людини у соціальному середовищі.</p> <p>Взаємодія з найближчим оточенням. Взаємоповага, підтримка та обов'язки в родинному колі. Врахування у власній поведінці інтересів класної та інших спільнот, громади і країни.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> як людина проявляє себе в соціумі, чинники впливу на поведінку людини, роль командної/групової взаємодії, конфлікти і їхнє місце в житті людини</p> <p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «соціум», «відповідальність», «переконання», «авторитет», «конфлікт» у різних джерелах, створення кластерів, асоціативних кущів та хмар слів до понять «поведінка людини», «успіх», «протидія негативним впливам», «шляхи подолання конфліктів»</p> <p><i>Творчі завдання (індивідуально, у парах/групах):</i> схематичне зображення себе у соціумі; написання твору-роздуму: «Світ без конфліктів: який він»; складання переліку прикладів взаємоповаги / підтримки / обов'язків у родинному колі, в команді</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому людина має поводитись відповідально в соціумі;</p>

<p>взаємодії</p> <p><i>Бере</i> до уваги і зважає у власній поведінці на інтереси класної та інших спільнот, до яких належить</p> <p><i>Визначає</i> взаємовплив емоційного стану, переконань, поведінки всіх учасників спільної діяльності</p> <p><i>Бере</i> участь у командній роботі та виконує різні ролі, враховуючи індивідуальні особливості та потреби</p> <p>Гнучко та конструктивно <i>взаємодіє</i> з новими людьми, адаптується до нових місць та ситуацій</p> <p><i>Ідентифікує</i> причини та наслідки виникнення конфліктів у різних ситуаціях</p> <p><i>Визначає</i>, що влаштовує/не влаштовує в знайомому оточенні</p> <p><i>Пропонує</i>, як можна змінити те, що його не влаштовує</p> <p><i>Моделює</i> ситуацію з конструктивним залагодженням конфліктів</p>	<p>Вплив емоційного стану, переконань та поведінки учасників спільної діяльності на її успіх. Групова та командна робота.</p> <p>Конфлікти: природа і роль в житті людей. Шляхи подолання, залагодження та пом'якшення конфліктів. Ефективні способи розв'язання конфліктів.</p>	<p>Яким чином емоції та переконання впливають на взаємини людей;</p> <p>Як протидіяти небезпечним переконанням інших осіб;</p> <p>Що я можу зробити для розв'язання конфлікту;</p> <p>Як пов'язані мої інтереси та інтереси моєї країни</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> «Подолати конфлікт – кроки 1, 2, 3...»;</p> <p>Що робить команду успішною;</p> <p>Які мої особисті «скарби»: яка користь від мене команді</p>
Розділ 4. МОРАЛЬНІ ВІДНОСИНИ В СУСПІЛЬСТВІ (3 год.)		
<p><i>Розповідає</i> про сутність милосердя та співчуття</p> <p><i>Розпізнає</i> прояви альтруїзму</p>	<p>Милосердя та співчуття. Як виявляти милосердя і співчуття словом і ділом. Чуйність.</p>	<p><i>Короткі повідомлення учнів:</i> роль співчуття та чуйності у взаєминах між людьми, значення безкорисливої допомоги</p>

<p><i>Вирізняє</i> у власній поведінці і поведінці інших людей прояви альтруїзму та егоїзму</p> <p><i>Виявляє</i> чуйність до осіб, які потребують допомоги</p> <p><i>Визначає</i> ознаки чуйного ставлення до людей з особливими потребами і виявляє його у поведінці</p> <p><i>Виокремлює</i> ознаки доброчинності</p> <p><i>Наводить приклади</i> благодійності, меценатства, філантропії з історії та сучасності</p> <p><i>Пояснює</i> сутність і значення волонтерства</p> <p><i>Називає</i> види волонтерської діяльності, розповідає про те, як долучитися до них</p>	<p>Альтруїзм: сутність, прояви, наслідки. Увага до людей з особливими потребами.</p> <p>Доброчинність та благодійність. Взірці меценатів та філантропів. Милостиня та щедрість. Волонтерство: суть та види. Долучення до волонтерської діяльності.</p>	<p><i>Пошукові завдання:</i> з'ясування значення понять «миłosердя», «альтруїзм», «егоїзм», «меценатство», «філантроп», «волонтерство» у різних джерелах, створення кластерів, асоціативних кущів та хмар слів до понять «чуйність», «доброчинність», «щедрість», «волонтерська діяльність»</p> <p><i>Творчі завдання:</i> оповідання про вчинки/прояви миłosердя, доброчинності з власного життя чи життя найближчого оточення; складання переліку доступних доброчинних справ; зображення альтруїстичної/егоїстичної людини</p> <p><i>Обговорення та дискусії (орієнтовні теми):</i> Чому важливо вміти співпереживати? Чому люди стають волонтерами? Як розпізнати особливі потреби людей навколо нас? Як долучитися до волонтерської діяльності?</p> <p><i>Проекти (індивідуальні/групові):</i> Благодійники та меценати навколо нас; Чому варто бути волонтером; Волонтерство: що я можу зробити в шкільній/місцевій спільноті; Допомагаємо тим, хто цього потребує; Екскурс в українську історію доброчинності та волонтерства</p>
--	--	--

Резерв